

ΤΑ ΚΡΕΣΤΕΝΑ

Ιστορικά στοιχεία

Η περιοχή κατοικήθηκε ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους. Κατά τον Στράβωνα (Η 337-3) την κατοίκησαν τρία φύλα: Πελασγοί (Παρωρεάτες και Καύκωνες), Μινύες και Ηλείοι, γεγονός στο οποίο οφείλει η ευρύτερη περιοχή το όνομά της: Τριφυλία.

«Οι Μινύες, ιδιαίτερα ευφυείς, επέλεξαν τα πιο στρατηγικά σημεία της περιοχής και σα δραστήριοι και άριστοι μηχανικοί και τεχνίτες, που ήσαν, έκτισαν έξι πόλεις, που δεσπόζουν σε όλη την Τριφυλία και την ελέγχουν. Οι πόλεις αυτές ήταν: η Μάκιστος, το Λέπρεο, το Νούδιον, η Φρίξα, το Έπιον και ο Πύργος ή Πύργοι. Οι σπουδαιότερες ήταν η Μάκιστος και το Λέπρεο. Η Μάκιστος, που ταυτίζεται με το Σαμικό και την Αρήνη, αποτελούσε το κέντρο της Μινυακής εξάπολης και με το όνομά της ονομάστηκε όλη η περιοχή μέχρι τον Αλφειό ποταμό Μακιστία.» (Ενιαίο Λύκειο Κρεστένων, Αρχαία Σαμία – Μινυακή Εξάπολη – Η πρώτη Εκεχειρία)

Στα ομηρικά χρόνια αποδίδεται ο πρώτος οικισμός στο Αίπτυ που βρίσκεται στη βόρεια απόληξη του Λαπίθα, πάνω από το σημερινό χωριό Πλατιάνα.

«Το βουνό πάνω στο οποίο ήταν χτισμένο είναι μακρύ και στενό και πέφτει πολύ απότομα από όλες τις πλευρές του. Στην κορυφή του εκτείνεται το τείχος της ακρόπολης. Είναι χτισμένο με μεγάλους πολυγωνικούς λίθους κατά το ισοδομικό σύστημα. Σώζεται σε αρκετό ύψος, και στη Δυτική και τη Νότια πλευρά του σώζονται μερικοί τετράγωνοι πύργοι. Ο χώρος που περιβάλλει παρουσιάζει μια ιδιομορφία. Διαιρείται σε πέντε επίπεδα άνισου ύψους που χωρίζονται μεταξύ τους με εγκάρσια τείχη. Στο πρώτο επίπεδο, που είναι και το ψηλότερο, σώζονται τα ερείπια της ακρόπολης. Στο δεύτερο σώζεται το κοίλον του θεάτρου. Σώζονται εννιά σειρές κερκίδες, η σκηνή, ο θρόνος, τα βάθρα, δεξαμενή λαξευτή στο βράχο, οικήματα, ναοί. Στο τρίτο είναι τα ερείπια της αγοράς. Στα άλλα δύο υπάρχουν τα ίχνη της αρχαίας ομηρικής πόλεως των Πυλέων που πρωτοκατοίκησαν, τα οικοδομήματα των Μινυών και των Αιτωλο-Ηλείων και Επειών που ήρθαν μετά.» (Ενιαίο Λύκειο Κρεστένων, Αρχαία Σαμία – Μινυακή Εξάπολη – Η πρώτη Εκεχειρία)

Στα ιστορικά χρόνια σημαντική πόλη της Τριφυλίας ο αρχαίος Σκιλλούς που πήρε την ονομασία του από τα σίλλα, δηλαδή τα αγριοκρέμμυδα ή σκιλλοκρέμμυδα ή «μποτσίκια» ή «ασκέλλα» που τα βρίσκει κανείς άφθονα στη γύρω περιοχή.

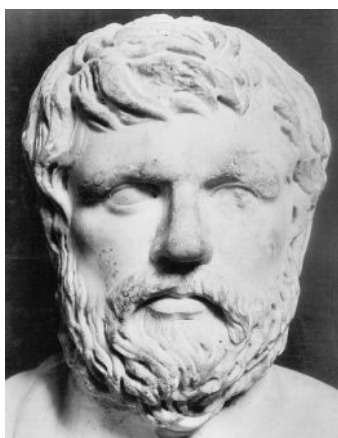
Η σκιλλοκρεμύδα (*scilla maritima* ή *urginea maritime*)

Έντονος ήταν ο δεσμός των Σκιλλουντίων με την Αρχαία Ολυμπία με την οποία είχαν κοινό τους σύνορο το ρέμα του Αλφειού ποταμού. Έτσι τον 7^ο αιώνα π.Χ. αφιέρωσαν στην Ιερή Άλτη τον πρώτο ναό στην Ολυμπία θεά Ήρα, το Ηραίο.

Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα π.Χ. έζησε εδώ εξόριστος για 20 χρόνια ο Αθηναίος ιστορικός Ξενοφώντας, περίοδο κατά την οποία συνέγραψε τα περισσότερα έργα του.

«... Και η μνήμη γυρίζει στον Ξενοφώντα. Στον Σκιλλούντα των αρχαίων, ήρθε ο Ξενοφώντας εξόριστος. Για να μείνει είκοσι ολόκληρα χρόνια να γράψει, αλλά και να χτίσει ναό, αφιερωμένο στην Αρτέμιδα, τη θεά του κυνηγιού. Στην “περιοχή που διέρρεε ο Σελινούς ποταμός γεμάτος ψάρια και κοχύλια. Όλος ο τόπος προσφερόταν για παντός είδους κυνήγια και η γειτονική Φολή ήταν γεμάτη από αγριογούρουνα, ελάφια και ζαρκάδια, που κυνηγούσαν τα παιδιά μου και των άλλων πολιτών” γράφει ο συγγραφέας της “Κύρου Αναβάσεως”. (Στάθης Ηλία Παρασκευόπουλος, Οδοιπορώντας στην επαρχία Ολυμπίας)

Κατά τον 6^ο και 7^ο μ.Χ. αιώνα παρατηρούνται αλβανικές και σλαβικές εποικήσεις, γεγονός που επιφέρει αλλαγές σε τοπωνύμια. Το όνομα «Κρέστενα» ως τοπωνύμιο της περιοχής αναφέρεται για πρώτη φορά στο «Χρονικό του Μορέως» το 13^ο αιώνα.

*«Απήρεν τους κι ανάβαινεν τα μέρη των Κρεστένων
γυρεύοντα κατερωτών, το που είναι τα φουστάτα
του βασιλέως, όπου έρχονται στον κάμπο του Μορέως.
(Χρονικόν του Μορέως, στχ. 4701-4703)*

Όσον αφορά την ετυμολογία του τοπωνύμιου ο Γ. Ν. Δημητρακόπουλος σημειώνει:

«Κατά μια εκδοχή το όνομα Κρέστενα είναι παραφθορά της λέξεως Χρήσταινα. Ήταν, λένε, κάποτε στα παλιά τα χρόνια, όταν η σημερινή κωμόπολη ήταν μικρός συνοικισμός λίγων σπιτιών, μια χήρα που την έλεγαν Χρήσταινα, που είχε στην περιοχή αυτή ένα χάνι, που στάθμευαν οι διαβάτες. Από παραφθορά της λέξεως Χρήσταινα προήλθε το Κρέστενα.»

Σε αυτή την περίπτωση όμως, όπως σημειώνει ο Στάθης Παρασκευόπουλος, θα γραφόταν Κρέσταινα και όχι Κρέστενα με δύο έψιλον. « Άλλη εκδοχή,» συνεχίζει ο Δημητρακόπουλος «που υποστηρίζονταν από τον μακαρίτη Γυμνασιάρχη Τζινιέρη, είναι ότι το όνομα Κρέστενα προέρχεται από το όνομα Κρέστος. Τρίτη εκδοχή, που υποστηρίζεται από το λαογράφο δικηγόρο Παναγ. Σπ. Κωνσταντόπουλο, είναι ότι προέρχεται από τα Χριστιανά, από παραφθορά δε έγινε Κρέστενα. Άλλη εκδοχή είναι πως η λέξη Κρέστενα είναι σλαβικής καταγωγής και προέρχεται από τη σλαβική ρίζα

«Κρεστ» που σημαίνει Σταυροδρόμι. Τέλος κατά τον καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Δ. Πετρόπουλο, ορθή είναι η εκδοχή του Π. Φουρίκη, ότι το τοπωνύμιο Κρέστενα προέρχεται από το αλβανικό Κρέστεα = Κρεμμύδι. “Την πιθανότητα της ετυμολογίας αυτής, προσθέτει ο κ. Πετρόπουλος, ενισχύει το γεγονός ότι στην Αρχαία Ελλάδα από την παραγωγή του αυτού φυτού, των αγριοκρεμμυδιών, είχε λάβει ο τόπος την ονομασία Σκιλλούς (τόπος των σκιλλών, αγριοκρεμμυδιών, μπουτσικιών)” (Ολυμπιακά Χρονικά 1972, σελ 28).»

Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας αξιοσημείωτο γεγονός είναι η καταστροφή της Μονής της Ίσοβας. Ήταν φράγκικο μοναστήρι με καθολικό γοθτικού ρυθμού - χαρακτηριστικά οξυκόρυφα παράθυρα και τεθλασμένα τόξα - σε μια όμορφη πλαγιά με θέα τον Αλφειό, κοντά στο σημερινό χωριό Τρυπητή. Χτίστηκε από Κιστερκιανούς μοναχούς του Κλαιρβώ, αλλά η ζωή του ήταν πολύ σύντομη. Πυρπολήθηκε στα 1263 μ.Χ. από τουρκικό μισθοφορικό απόσπασμα των στρατευμάτων του αυτοκράτορα της Νίκαιας Μιχαήλ Παλαιολόγου που μάχονταν ενάντια στον Βιλαρδουίνο. Αναφέρεται σχετικά στο Χρονικόν του Μορέως:

*«Την άλλην ημέραν ήλθασιν στον Κάμπο του Καρυτάννου
εκεί στον παραπόταμον εμείναν την εσπέραν.
Επί της αυρίου εκίνησαν κι' ήλθαν εις την Λιοδώραν
το παραπόταμον του Αλφέος ολόρθα εκατεβαΐναν
Στην Ίσοβα εδιάβηκεν αλλάγι από τους Τούρκους
το μοναστήρι εκάψασι, εδέ αμαρτία που γίνει»*

«Στις 26 Μαρτίου 1821, αμέσως μετά την έναρξη της ελληνικής Επανάστασης, οι Τούρκοι του Φαναρίου, του Ζάχα, της Μούντριζας και της Ζούρτας, περίπου τρεις χιλιάδες, εκ των οποίων οι χίλιοι τετρακόσιοι οπλοφόροι, ξεκίνησαν από το Φανάρι (πρωτεύουσα και έδρα του αγά, διοικητή της επαρχίας Φαναρίου Ολυμπίας) για να φτάσουν μέσω Ανδρίτσαινας στο φρούριο της Καρύταινας για ασφάλεια και να προωθηθούν στη συνέχεια στην Τρίπολη. Η ανθρωποπομπή αυτή είχε για την ασφάλειά της κατά τη μετακίνηση εμπροσθοφυλακή και οπισθοφυλακή. Στη μέση είχαν τα γυναικόπαιδα και τα ζώα με τα υπάρχοντά τους. Οι κάτοικοι της ορεινής Ολυμπίας τους παρακολουθούσαν από μακριά, όπως είχαν συνεννοηθεί με το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, που είχε στρατοπεδεύσει στην επαρχία της Καρύταινας. Στη θέση Άγιος Αθανάσιος, όπου υπήρχε μικρό εξωκκλήσι, και βρίσκεται στην τοποθεσία μεταξύ Καρύταινας και Κοτυλίου (Δραγουμάνου – Στρογγυλού), παρά τη γέφυρα του Αλφειού, άρχισαν εχθροπραξίες μεταξύ των δύο στρατοπέδων. Αρχηγός των Ολυμπίων ήταν ο Τζαννέτος Χριστόπουλος και κτυπούσε συγχρόνως με τον Κολοκοτρώνη από πίσω. Είχαν φθάσει και οι Γορτύνιοι με τους Γ. και Δ. Πλαπούτα και τον Καφετζή, καθώς και τριακόσιοι Λάκωνες με τον Ηλία Μαυρομιχάλη και τον Δουράκη. Οι Τούρκοι διασκορπίστηκαν και, προσπαθώντας να περάσουν τον Αλφειό, πνίγηκαν στα παγωμένα νερά του. Η λαϊκή μούσα τραγούδησε την πρώτη μεγάλη νίκη των Ελλήνων της επαρχίας Φαναρίου:

Τρεις περδικούλες κάθονται απάνω στη Ζακούκα.

Η μία τηράει τη Λακωνή και η άλλη το Παλούμπα

κ' η Τρίτη η μικρότερη γλυκολαλεί και λέει:

-«Τι να 'ν' ο βρόντος ο πολύς, ο βρόντος ο μεγάλος;»

*-«Τ' Ελληνόπουλα κίνησαν και παν να πολεμήσουν
και πάνε να κτυπήσουνε το σκύλο το Μουσάγα».*

*Όλ' η Τουρκιά του Φαναριού, όλ' η Τουρκιά της Ζούρτας,
τη νύχτα τα μεσάνυχτα κίνησ' απ' το Φανάρι,
πέρασαν την Ανδρίτσαινα, στην Τρίπολη να πάνε.*

Μπροστά πάει ο Αλή Μουλάς με τ' άτι του καβάλα.

Στου Λάβδα κάνουν κολατσιό και στη Σουλτίνα γιόμα.

Κολοκοτρώνης το 'μαθε και του Τζαννέτου γράφει.

Στον Άη Θανάση καρτερεί και στον Πλαπούτα στέλνει:

*-«Εσύ, Βασίλη Μπούντουνα, κι εσύ, Γιωργάκη Τζάκα,
στον Άη Θανάση τρέξετε, πέρα κατά τη λάκκα».*

Φθάνει ο Μπραΐμαγας μπροστά με τον ντορή καβάλα.

Κολοκοτρώνης τους βαρεί κ' οι Ανδριτσάνοι σφάζουν

Κλαίνε οι Τούρκισες μπροστά, κι οι Τουρκοπούλες πίσω,

-«Δε στο είπα, Γιαλαμάκο μου, δε στο είπα, Γιαλαμά μου,

μην πάμε στην Τριπολιτσά, να πάμε μες στου Λάλα,

οπού 'χω τους πολλούς δικούς, αδέρφια και ξαδέρφια,

κι έχουν τους πύργους δυνατούς και τους λεβέντες πρώτους;»

(Ηλίας Τουτούνης, *Η Ηλεία στο Δημοτικό Τραγούδι*)

Την περίοδο των επιδρομών του Ιμπραήμ τα Κρέστενα κήκαν δύο φορές. Την πρώτη τον Οκτώβριο του 1825 και τη δεύτερη το Μάιο του 1826. Για να αποφύγουν μάλιστα τον εξανδραποδισμό τα γυναικόπαιδα και οι γέροντες κατέφευγαν στα νησιά της λίμνης της Αγουλινίτσας.

Μετά την Επανάσταση η πόλη αρχίζει να αναπτύσσεται. Στην απογραφή της γαλλικής αποστολής του στρατηγού Μαιζώνας το 1828 αναφέρονται 286 κάτοικοι. Χτίζονται μεγάλα και ψηλά σπίτια στην περιοχή του Αγίου Γεωργίου και σιγά σιγά η πόλη προχωράει στα πλάγια του λόφου δυτικά και ανατολικά. *«Ο Ναός του Αγιώργη μεγεθύνεται για να χωρέσει τους πιστούς της αυξανόμενης κωμόπολης (η θαυμασία εικόν του Αγίου σε καθαρό βυζαντινό ύφος χρονολογείται το 1835) για να υποστή και άλλη μεγέθυνση, για τρίτη πια φορά, μετά τους σεισμούς του 1965.»* (Γ. Ν. Δημητρακόπουλος, *Τα Κρέστενα*)

Το 1835 δημιουργήθηκε ο Δήμος Σκιλλούντος με 14 χωριά και έδρα τα Κρέστενα. Ο 19^{ος} αιώνας στην περιοχή είναι συνυφασμένος με τους τσιφλικάδες Παπαλεξαίους, με καταγωγή από την Αμπελιώνα της Ανδρίτσαινας, τους Δεληγιάννηδες, από τη Γορτυνία της Αρκαδίας, και τους Ζαριφαίους.

«Το ιστορικό των τσιφλικιών: Γνωρίζουμε ότι ο Σκιλλούντας το 1715 πέφτει στα χέρια των Τούρκων και γίνεται τσιφλίκι των Χοτομαναίων, περίφημων αγάδων από τη Γαστούνη. Οι Χοτομαναίοι, τρία αδέρφια, ήταν επίσημοι αγάδες Τούρκοι, συγγενείς του Σουλτάνου, που επειδή πρόσφεραν μεγάλες υπηρεσίες στην κατάκτηση του Μοριά από τους Ενετούς, αμείφθηκαν με μεγάλες ιδιοκτησίες σ' όλη την επαρχία Γαστούνης (Ηλείας) και Φαναρίου (Ολυμπίας). Αργότερα οι Χοτομαναίοι έφυγαν για την Κωνσταντινούπολη όπου κατασπατάλησαν τον τεράστιο πλούτο τους και χρέωσαν τις μεγάλες ιδιοκτησίες τους. Στα 1760 η Υψηλή Πύλη (τούρκικη κυβέρνηση) τις έκαμε αυτές τις ιδιοκτησίες μερί δηλαδή τις δήμευσε. Αυτές τις ιδιοκτησίες (Τσιφλίκια) και ολόκληρα χωριά, αγόρασαν αργότερα σε δημοπρασία ο Παπαλέξης, οι Δεληγιανναίοι και οι Ζαριφαίοι. Ο Παπαλέξης πήρε την Κρέστενα και Γκρέκα και ο Δεληγιάννης τα Μακρίσια, οι Ζαριφαίοι πήραν τη Βρίνα, το Ρίσοβο και τη Τάβλα (Κ. Σαμικό). Οι Κανελλαίοι πήραν το Τόγια, το Μπρουμάζι και άλλα χωριά από τον Σεϊτάν Αγά, που ήταν γαμπρός των Χοτομαναίων και τα είχε πάρει ως προίκα» (Διονύσιος Καραγιάννης, *Αναφορά στις Μνήμες. Οι Παπαλεξαίοι*)

Στις οικογένειες αυτές οι «εμφυτευτές», οι ακτήμονες καλλιεργητές της γης δηλαδή, απέδιδαν το ένα τρίτο της σοδειάς τους. Κυριαρχούσε η αμπελουργία, με έμφαση στην κορινθιακή σταφίδα που έδωσε ώθηση οικονομική και κοινωνική στην περιοχή, η ελαιοκαλλιέργεια και η καλλιέργεια σιτηρών κατά κύριο λόγο.

«Οι τσιφλικάδες αυτοί, που ο λαός τους έλεγε «ιδιοκτήτες» παραχωρούσαν για καλλιέργεια, σε όποιον τους ζητάγε, ορισμένη έκταση, με τη σχέση της εμφύτευσης. Με τη σχέση αυτή καλλιεργούνταν όλος ο μακρисиώτικος κάμπος, απ' τον Άι – Νικόλα των Μπαμπών μέχρι του Κατσαρού και από τον Αλφειό ως τον παλιό δρόμο Μαζιού – Μακρисиών και λίγο νοτιότερα. Η εμφύτευση, κατά το Ρωμαϊκό Δίκαιο, το οποίο ίσχυε τότε στην Ελλάδα, ήταν εμπράγματο δικαίωμα κληρονομητό και μεταβιβαστό που καταρτιζόταν με συμβολαιογραφικό έγγραφο και μεταγραφή. Αργότερα στα Μακρίσια επικράτησε έθιμο να καταρτίζεται και προφορικά. Ίσχυε δε στο διηνεκές και

δε μπορούσε να λυθεί παρά για ορισμένους λόγους που αναφέρονταν ρητά στο νόμο. Στη σχέση αυτή ο ιδιοκτήτης κράταγε την ψιλή κυριότητα της γης και έδινε στον εμφυτευτή το δικαίωμα – και αυτός αναλάμβανε την υποχρέωση – να την ξεχερσώσει, να την καλλιεργεί τακτικά με δικά του εξολοκλήρου έξοδα και να δίνει στον τσιφλικά – ιδιοκτήτη ορισμένο ποσοστό από τα ακαθάριστο εισόδημά του. Το ποσοστό αυτό οριζόταν κατά τη συμφωνία και ήταν στα Μακρίσια, νομίζω δε και στα άλλα χωριά της Ολυμπίας, γενικά 20%, που ισοβαθμούσε με το 60% σχεδόν του καθαρού εισοδήματος. Όταν, από θεομηνίες ή άλλες αιτίες, το εισόδημα δεν κάλυπτε τα έξοδα της καλλιέργειας, το ποσοστό του τσιφλικά έβγαινε από το αίμα του εμφυτευτή. Στο νόμο, το ποσοστό αυτό ονομαζόταν «κανών», ο λαός το έλεγε «τρίτο», προφανώς από την παράδοση της Τουρκοκρατίας, που το νοίκι που πλήρωναν οι καλλιεργητές στους Τούρκους αγάδες ήταν το τρίτο της παραγωγής τους. Τα χτήματα που καλλιεργούνταν μ' αυτή τη σχέση τα λέγανε «τριτάρικα». Μετά τη συγκομιδή ο εμφυτευτής ήταν υποχρεωμένος να συγκεντρώσει το προϊόν του κάπου μέσα στο χτήμα και δεν είχε δικαίωμα να το μετακινήσει, αν πρώτα δεν πήγαινε επιτόπου ένας από τους τσιφλικάδες ή αντιπρόσωπός τους, ο οποίος μέτραγε, ζύγιζε και χώριζε το ποσοστό του, το οποίο ήταν υποχρεωμένος ο εμφυτευτής να το μεταφέρει και να το παραδώσει στις αποθήκες των τσιφλικάδων με δικά του επίσης έξοδα. Τη διαδικασία αυτή ο λαός την έλεγε «γύρισμα», επειδή οι τσιφλικάδες γύριζαν από χτήμα σε χτήμα γι' αυτή. Πολλές φορές το «γύρισμα» βράδυνε, γιατί η συγκομιδή ήταν ταυτόχρονη σχεδόν σε όλα τα χτήματα. Στο διάστημα αυτό ο φτωχός εμφυτευτής είχε όλους τους κινδύνους από βροχή κτλ. Τη φεουδαρχική και δουλική αυτή σχέση αγνόησε ο αστικός μας κώδικας – που ισχύει από το 1946 – και έτσι, έκτοτε, έπαυσε να υπάρχει.» (Γιώργης Π. Μπουλαλάς, Τα Μακρίσια και ο Αρχαίος Σκιλλούς)

Ιδιαίτερα η οικογένεια Παπαλέξη συνδέεται με την πόλη των Κρεστένων. Ο γενάρχης της Αλέξης Παπαλέξης (1750-1821), γιός του Παναγιώτη Κανέλλου από την Αμπελιώνα, χειροτονήθηκε ιερέας στην Ανδρίτσαινα, εξ' ου και το Παπαλέξης. Άνθρωπος οξυδερκής και δυναμικός, κατόρθωσε να αποκτήσει δώδεκα τσιφλίκια και να γίνει Οικονόμος, Μοραγιάννης και Βεκίλλης του Μοριά. Λίγο πριν την έναρξη της Επανάστασης συλλαμβάνεται και αυτός, όπως και άλλοι προεστοί και Μητροπολίτες, μεταφέρεται στην Τρίπολη όπου και πέθανε από τις κακουχίες, κατά την παράδοση τη μέρα που η Τρίπολη έπεσε στα χέρια των επαναστατημένων Ελλήνων. Ο εγγονός του Αλέξης Παπαλέξης «παντρεύτηκε την Καλλιρρόη Περωτή που η αδερφή της ήταν σύζυγος του Κουμουνδούρου. Πέθανε ο σύζυγός της εντός του πλοίου από Πειραιά προς Ναύπλιο, το 1862, όπου κάηκε ζωντανός ... Η γυναίκα αυτή διεύθυνε τα απέραντα κτήματα του τσιφλικιού μέχρι ενηλικιώσεως του κουνιάδου της Νίκου Παπαλέξη, ο οποίος διετέλεσε βουλευτής Ολυμπίας και Αντιπρόεδρος της Βουλής τα έτη: 1887, 1899, 1902, 1906 και 1910 ... Αυτός έκτισε τη βίλα το έτος 1891 σε οικόπεδο που αγόρασαν, διότι παρ' ότι είχαν σχεδόν όλη την Κρέστενα, αυτό το κτήμα δεν τους ανήκε ... Στη βίλα αυτή φιλοξενήθηκε ο Γάλλος πολιτικός Κλεμανσώ, ο επονομαζόμενος «Τίγρης», ο νικητής του Α' Παγκοσμίου Πολέμου πρωθυπουργός της Γαλλίας, ο οποίος το Μάιο του 1896 επισκέφθηκε την Ανδρίτσαινα και τον Επικούριο Απόλλωνα ...» (Διονύσιος Καραγιάννης, Αναφορά στις Μνήμες. Οι Παπαλεξαίοι)

Για τον θάνατο του Αλέξη Παπαλέξη που άφησε πρόωρα χήρα τη νεαρή Καλλιρρόη υπάρχει και δημοτικό τραγούδι – μοιρολόγι:

*Παπαλέξαινα, Παπαλέξαινα,
εκάη ο Παπαλέξης, σε κλαιν' τα Κρέστενα.
Απ' τον Περαιά μπάρκαρε ο Αλέξης Παπαλέξης
να πάει στην επαρχία του, που 'ταν και βουλευτής της,
να εξετάσει ανάγκες της και τα προβλήματά της,
να συναντήσει φίλους του, να ιδεί τους συγγενείς του,
να ιδεί και τη γυναίκα του, την άξια Καλλιρρόη.
Στο πλοίο που ταξίδευε, κειν' τη μοιραία νύχτα,
ξέσπασε άγρια πυρκαγιά και ζωντανός εκάη,
τριαντάχρονη αφήνοντας τη χήρα Καλλιρρόη
για να την κλαιν' τα Κρέστενα,
Παπαλέξαινα, Παπαλέξαινα,
σε κλαίει ο Περαιάς, σε κλαιν' τα Κρέστενα!*

(Πάνος Αργυρόπουλος, *Το Χρονικό της Κρέσταινας*)

Στη σύγχρονη εποχή ο περιηγητής και συγγραφέας Στάθης Παρασκευόπουλος σημειώνει:

«Κάπου ένα χιλιόμετρο ο δρόμος και μάλιστα πολύ φαρδύς, που οδηγεί απ' τη διασταύρωση στα Κρέστενα. Τα πεύκα και οι ελιές δεσπόζουν στον ενάγυρο. Στην είσοδο της κωμόπολης ένα ασυνήθιστο και ωραιότατο ηρώο. “Η Ελλάς εν θυσία / φως, ψυχή, ομοίωμά μου”. Διαβάζεις στο Βωμό: “Κόσμος τελειούται Ολύμπιος / δόξης διαπνέομαι ακτίς / χάρμα συνοψίζω ινδάλματος / ζώπυρον σέμνωμα Σκιλλουντίων”. Είναι του Γ. Πατριαρχέα. Εδώ σπαθιά και στεφάνια, εδώ το ελευθερία ή θάνατος, εδώ ο δικέφαλος και το 1453, εδώ και ο Ξενοφών ο Αθηναίος (435-355 π.Χ.) στρατηγός και ιστορικός. Στο ηρώο αυτό, που έγινε πριν να συσταθεί ο “Καποδιστριακός” δήμος εκπροσωπούνται με ασπίδες εντοιχισμένες τα χωριά Μακρίσια, Βρίνα, Κρουνοί, Άνω και Κάτω Σαμικό, Καλυβάκια, Λαδικό, Σκιλλουντία, Γρύλλος, Γραϊκά, Φρίξα, Πλατιάνα, Διάσελλα και Τρυπητή. Πλακοστρωμένος ο χώρος και γκαζόν όπου πρέπει. Αριστερά, ο δρόμος φεύγει για τα γειτονικά Μακρίσια και από κει στην Αρχαία Ολυμπία. Τα Κρέστενα έχουν το δικό τους Νοσοκομείο και κοντά στο Ηρώο τη Μαθητική Εστία, το γήπεδο και την Ένωση. ... Σε μια μικρή πλακοστρωμένη πλατεία βλέπεις την προτομή του λοχαγού Γεωργίου Β. Πανταζόπουλου, που έπεσε στις 6-8-1916 στο

Ρούπελ, σαν το Λεωνίδα του "Μολών Λαβέ". Διαβάξεις – καθώς αποτίεις το οφειλόμενο σέβας – "Όμως του ήρωα η ψυχή / ποτέ του δεν πεθαίνει / από τη στιγμή που σβήνει / αθάνατη αρχινά". Η οδός Ξενοφώντος ξαναφέρει στη μνήμη τον αθηναίο στρατηγό και ιστορικό που 'ρθε στη Σκιλλουντία κι έμεινε κι έγραψε τα έργα του. Τα Κρέστενα έχουν ως καθεδρικό ναό τους τον Αι-Γιώργη. Η Παναγία της Κοίμησης όμως είναι το στολίδι τους. Υπάρχουν και άλλοι ναοί, όπως αυτοί του Αγίου Βασιλείου και του αγίου Ευθυμίου. Δε γίνεται, βέβαια, λόγος για τα ξωκλήσια. ... Ο Λαπίθας φράζει στα Κρέστενα τη μεσημβρία, ενώ στα βορειανατολικά σημειώνει το Τυπαίον όρος και την πλευρά της άρκτου τη διαρρέει ο Αλφειός, που χωρίζει την Ολυμπία – την πάλαι ποτέ Τριφυλία – απ' την Ήλιδα. Παραπόταμός του, που περνάει δίπλα απ' την κωμόπολη είναι ο Σελινούνας. Ένα αγροτουριστικό κέντρο είναι σήμερα τα Κρέστενα, που μαζί με τη Ζαχάρω πήραν πολλά απ' την Ανδρίτσαινα, την ηλικιωμένη πρωτεύουσα της επαρχίας Ολυμπίας. Φημισμένη η "γιορτή της σταφίδας" που διοργανώνουν, κάθε καλοκαίρι, οι Κρεστεναίοι και συγκεντρώνει χιλιάδες κόσμου σε αυτό το πανηγύρι της χαράς και του κεφιού, του τραγουδιού και του χορού, που καταναλώνονται εκατοντάδες κιλά φαγητού και πιστού.»

Σήμερα η πόλη των Κρεστένων είναι η έδρα του Καλλικρατικού Δήμου Ανδρίτσαινας – Κρεστένων που ένωσε τους Καποδιστριακούς Δήμους Ανδρίτσαινας, Σκιλλούντος και Αλιφείρας.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αποστολίδης, Ρ. (επιμ.) (1990). *Το Χρονικόν του Μορέως*. Αθήνα: Εκάτη
- Αργυρόπουλος (Παληός), Π. (1981). *Το Χρονικό της Κρέσταινας*. Κρέστενα: Σύλλογος Φιλοπροόδων Κρεστένων
- Δημητρακόπουλος, Γ. (1970). *Αρχαίος Σκιλλούς, ποταμός Σελινούς, Ναός Αρτέμιδος*. Στο *Ολυμπιακά Χρονικά*, τόμος Α'. Σύλλογος Ολυμπίων
- Δημητρακόπουλος, Γ. (1973). *Τα Κρέστενα*. Στο *Ολυμπιακά Χρονικά*, τόμος Δ'. Σύλλογος Ολυμπίων
- Δημητρακόπουλος, Γ. *Περίπατοι στην επαρχία Ολυμπίας*
- Δήμος Σκιλλούντος, *Τουριστικός Οδηγός*
- Ενιαίο Λύκειο Κρεστένων. *Αρχαία Σαμία – Μινυακή Εξάπολη – Η πρώτη Εκεχειρία*. Κρέστενα
- Καλονάρος, Π. (επιμ.). *Το Χρονικόν του Μορέως*. Αθήνα: Δημητράκος
- Καραγιάννης, Δ. (2001). *Αναφορά στις μνήμες. Οι Παπαλεξαίοι*. Αθήνα: Σύλλογος Φιλοπροόδων Κρεστένων
- Κοντοβουνήσιος, Ν. (1989). *Το φράγγκινο μοναστήρι της Ίσοβας: μιλάνε τα χαλάσματα*. Αθήνα
- ΚΠΕ Κρεστένων (2007) *Ημερολόγιο*
- Μπουλαλάς, Γ. (1989). *Τα Μακρίσια και ο Αρχαίος Σκιλλούς*. Αθήνα: Εκδοτική Εστία
- Μπούτσικας, Α. (1995). *Παρατηρήσεις στο «Χρονικόν του Μορέως»*. Αθήνα

- Παρασκευόπουλος, Σ. (2007). *Οδοιπορώντας στην επαρχία Ολυμπίας*. Αθήνα: Ομοσπονδία Τοπικών Συλλόγων Επαρχίας Ολυμπίας.
- Τουτούνης, Η.(2008). *Η Ηλεία στο Δημοτικό Τραγούδι*. Αμαλιάδα: Βιβλιοπανόραμα
- Prelude Medicinal Plants Database (Urginea maritime) στην ιστοσελίδα:
http://www.africamuseum.be/prelude/prelude_pic/Urginea_maritima5.jpg (τελευταία ανάκτηση: 04-11-2015)
- Σκίλλα *Scilla maritima – urginea* στην ιστοσελίδα: se.gr/health/?p=546 (τελευταία ανάκτηση: 04-11-2015)